

Микола ВЕГЕШ,

Микола ОЛАШИН

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І НІМЕЧЧИНА.

Наприкінці минулого року побачила світ нова книга доктора історичних наук, професора Ужгородського університету Г.В.Павленка "Німеччина і німці в творчості Т.Г.Шевченка". Незважаючи на те, що окремі аспекти проблеми вже піднімали у своїх працях Я.Погребенник, М.Гресько, М.Занічковський і В.Кулик, однак рецензована праця Г.В.Павленка є першою в сучасній українській історіографії. Книга складається з двох нарисів, які разом становлять одне ціле.

Багаторічна дослідницька робота Г.В.Павленка дала йому змогу констатувати, що вперше "з певними елементами німецького побуту молодий Шевченко, очевидно, познайомився ще перебуваючи "козачком" у пана Енгельгардта". Що стосується перших безпосередніх контактів Шевченка з німецьким світом, то вони припадають на 1829-1831 рр., коли він проживав у Вільно. Перебуваючи в Петербурзі, Т.Г.Шевченко слухав лекції і навчався у барона П.Клюдта і К.Броллова, яких глибоко поважав і високо цинив. Можливо, тоді ж, молодий поет познайомився з творами видатних німецьких письменників Й.-В.Гете і К.-Т.Кернера. Т.Шевченко був добре обізнаний з картинами німецьких художників Альбрехта Дюрера, Лукаса Карнаха Старшого, Ганса Гольбейна Молодшого, Фрідріха-Августа Ретча, Вільгельма Штеріберга. З останнім у Т.Шевченка встановилися безпосередні і ширі взаємовідносини. У 1839 році вони навіть поселилися разом. Завдяки Штерібергу

Шевченко познайомився з німецькими сім'ями Шмідтів, Фіштумів і Йоахімів. Уважно і досконало опрацювавши шевченківський щоденник, Г.В.Павленко відзначив, що Шевченко "мав можливість більш глибоко ознайомитись з побутом, способом життя, традиціями і звичаями німецького народу. Він не міг, звичайно, не звернути уваги на той внутрішній порядок і розпорядок, стриманість і життєву систематичність, чого не було у відомих йому раніше сім'ях російських і українських...".

Безперечно, Штернберг зробив великий вплив на Шевченка, але найбільше враження справила на поета його художницька майстерність. "Як багато рисунків та яке все прекрасне! - вигукивав він. - На маленькому клаптику сірого крамничного паперу проведена поземна лінія; на першому плані вітрик, пара колів біля входу, заваленого мішками; все це не нарисовано, а тільки зазначено, але що за краса! Очей не можна відвести. Або в тіні розлогії верби, край самого берега, біленька, солом'яною акрита хатка - все відбилося у воді, як у дзеркалі. Під хаткою бабуся, а по воді качки плавають - от і вся картина або, краще сказати, повних життя нарисів повний портфель у Штернберга! Чудовий, незрівнянний Штернберг!..." Можливо, саме творчість Штернберга переконала Т.Г.Шевченка в тому, що "він повинен свій художній талант присвятити любові Україні, її народу, служити йому і пензлем і пером".

Т.Г.Шевченко був чудовим знавцем німецької музики. Він добре знав і любив твори Баха, Моцарта, Гайдна, Шуберта, Бетховена, Вебера. Читав Т.Шевченко драми Ф.Шіллера "Розбійники" і "Вільгельм Тель". Саме восьмитомник Ф.Шіллера був серед 150 книг поета, що залишилися після його смерті. Не дивлячись на знайомство Т.Г.Шевченка з німецькою культурою завдяки його від'їзду літом 1839 року в Оренбург.

1843 - 1844 роки - це період перебування Т.Г.Шевченка на Україні. Тут у нього з'являються нові друзі з німецького середовища - граф Олексій Калніст, Роман Штрандман, Фішер. Це були люди з передовими поглядами, від яких Т.Шевченко довідався багато цікавого про інтелектуальний розвиток сучасної йому Європи. Г.В.Павленко чудово обізнаний з поетичною творчістю Шевченка. У праці проаналізовані ті твори поета, в яких він торкався "німецької проблеми".

Загальновідомо, що серед членів нелегального Кирило-Мефодіївського братства саме Т.Шевченко був найбільш радикальним і послідовним. Цій проблемі присвячена велика історична література, однак Г.В.Павленко підходить до неї оригінально, виходячи із досліджуваної ним проблематики. "Шевченко, - відзначає історик, - робить висновок про необхідність об'єднання слов'янських народів у боротьбі проти головних завойовницьких сил - московської і німецької... Майбутнє України вони (кирило-мефодіївці - М.В.) вбачали тільки в конфедерації незалежних слов'янських держав-народів". 5 квітня 1847 року поет був арештований у справі Кирило-Мефодіївського товариства. Необхідно погодитися з твердженням Г.В.Павленка, що після 10 років "солдатської муштри", контакти з німецькими діячами загальмувалися. Однак тим не менше повністю зупинити їх, як і контактування з німцями, не могло навіть заслання. Він знайомиться з жандармом Віддером, керівником експедиції, генералом Шрейбсром, генералом Фрейманом, бароном Майдецем, академіком Бером та іншими. Продовжував він читати німецьку літературу, перш за все праці О.Гумбольдта, Г.Гегеля (через працю К.Лібельста). Цікавий факт: Карла Маркса Тарас Шевченко не читав і, очевидно, не знав ні його біографії, ні його ідей. А от К.Маркс про Т.Г.Шевченка знав. "Зв'язано це було з слідуючими обставинами, -

пише Г.В.Павленко, - В 1878 р. в Парижі відбувся Міжнародний літературний конгрес. На ньому із доповіддю виступив М.Драгоманов. Доповідь була опублікована в Женеві, і один екземпляр її попав до особистої бібліотеки К.Маркса, який не тільки прочитав доповідь, але і підкреслив ті місця в тексті, що його цікавили найбільше". Влітку 1857 року закінчилось заслання Т.Шевченка. Почалося триумфальне повернення Кобзаря в Петербург. Шлях поета до столиці Російської імперії проходив через Астрахань і Нижній Новгород. В останньому він познайомився з німецькою сім'єю Шмідгофів, поетом-сатириком П.Шумахером, чиновником К.Шрейдерсом, аристократом М.Якобі, архітектором М.Фреліхом. Саме в Нижньому Новгороді Т.Г.Шевченко намалював портрет гувернантки Анхен Шауббе, разом з якою слухав музику Моцарта та дивився драму німецького драматурга А.Копебу.

З приїздом у 1858 році до Москви Т.Шевченко не тільки відновлює, але навіть розширює колишні свої зв'язки, в тому числі і німецькі. Він відвідав академіків Йордана, Клодта, Шрейнера, познайомився з декабристом, бароном Штейнелем. Це далеко не повний перелік осіб німецького походження, з якими познайомився Т.Шевченко. "Можна лише дивуватись, як зумів Т.Г.Шевченко за такий короткий час встановити такі багаточисленні контакти з іменцями і німецьким науковим та культурним життям, взяти і прожити своїм внутрішнім надбанням пласти німецької культури, науки і суспільно-політичної думки" - констатує Г.В.Павленко. Важливим і аргументованим є висновок вченого: "Тарас Григорович Шевченко не був випадковим гостем у німецькому світі. Він був вірним сином українського народу, його ментальності, але водночас він увібрав у себе і все краще із скарбниці світової культури, в тому числі і

німецької, і став другом і захисником всіх, хто боровся і бореться за щастя і свободу народів".

Не менш цікавим є історико-літературний етюд "Доле моя, де ти?", який Г.В.Павленко помістив у своїй монографії. Цей твір - вмиле поєднання історичних фактів з художньою майстерністю. Автор яскраво передав переживання поета, роздуми над минулим, кохання...

Не викликає жодного сумніву, що ця невелика за обсягом книжечка, становить значний вклад у шевченкознавство. Адже, Г.В.Павленко, вперше в історіографії підняв проблему "Німеччина і німці в житті Шевченка". Від сьогодні ні один дослідник творчості Т.Г.Шевченка не вправі проігнорувати цією працею. А враховуючи те, що книга написана на одному подиху, легкою і доступною мовою, вона буде в пригоді не тільки науковцям, але й широкому читацькому загалу. Доводиться тільки жалкувати, що тираж 500 примірників явно недостатній, щоб задовільнити всіх, кого цікавить життя і творчість Великого Кобзаря.